

SİYASET KAVRAMI HAKKINDA BİR DENEME

Doç. Dr. Cem Eroğul

GİRİŞ

Günlük yaşamda öyle sözcükler vardır ki, kullanımlarındaki sıklık, anlamlarının herkes için açıklık taşıdığına kanıtı sayılır. Siyaset işte öyle bir sözcüktür. Adeta «doğal» çevremizin bir parçası olmuştur. Beslenme, giyinme, çalışma, sevme, savaşıma gibi, bütün kullananlar için anlamı apaçık bir sözcük izlenimini yaratmaktadır.

Ne ki, bilim, yüzeysel görünümün kuşkuyla karşılanıp kurcalanmasıyla başlar. İlk aşamada, biraz daha dikkatlice bir gözlem, günlük dilde bile, siyaset «siyasî, siyasal, siyasetçilik, vb) sözcüğünün *birden çok* anlamda kullanıldığını göstermeye yeter. «Siyasîler», «siyasî partiler» veya «siyasî kararlar» dendiğinde, *devlet yönetimi* ile ilgili kişiler, örgütler veya eylemler anlaşılır. Ama, «bu işe siyaset karıştırma» denince, sözü edilen şey *parti mücadelesidir*. Yani sözcük burada bir toplumsal işlev anlamını yitirir, renklenir, kavga kokmaya başlar. Buna karşılık, «sorunu siyasal yoldan çözmek gerek» veya «siyasetin bittiği yerde savaş başlar» tümcelerinde, siyaset, *uzlaştırma*, birleştirme, barıştırma anlamına gelir. Hepsi bu kadar da değil. «Siyasî bir tavır», «siyasî bir gülüş» veya «ah o ne siyasetçidir!» denildiği zaman siyaset, *ikiyüzlülük*, «idare-i maslahatçılık» anlamını yüklenir.

Osmanlıca-Türkçe sözcükler, bu anlamlar dizisini aşağı yukarı tümüyle yansıtmaktadırlar. Mustafa Nihat Özön, siyaset sözcüğüne dört anlam vermiş : 1) Ülke yönetimi; 2) Ceza, ceza olarak öldürme; 3) Politika; 4) Diplommatlık. Ferit Devellioglu buna, bir de «seyislik, at işleriyle uğraşma» an-

lamını ekliyor. Kök eşliği dolayısıyla, bu son anlamın sözcüğün kökeninde bulunduğu ortada.* Ancak bugün, siyasetle seyislik tamamen ayrılmış durumda. Aynı şekilde, siyasetin «ceza» anlamı da silinmeye yüz tutmuş. Günümüzde, siyasal sonlar, artık genellikle idam sehparalarında perdelenmiyor. İngilizce ve Fransızca sözlüklere bakıldığında ise, «politika»nın hiç bir zaman böyle acı bir anlam taşımadığı, ama buna karşılık, bizde bulunmayan ek bir anlam kazandığı görülüyor; o da, *beceriklilik*, işbilirlik. Bu anlam ayrımlarının kaynağı, herhalde, ülkelerin ayrı siyasal geçmişlerinde bulunuyor.

Siyaset sözcüğünün yüklenmiş bulunduğu bu anlam zenginliği, onun, -örneğin bir nesnenin belirtilmesine yarayan türden- basit bir ad olmadığına, aksine, toplumsal bir olguya işaret eden bir *kavram* olduğunun açık kanıtıdır. Üstelik bu zenginliğin ulaştığı düzey, bu kavramın altında bulunan toplumsal olgunun da karmaşık, ve büyük olasılıkla, çelişik bir nitelikte bulunduğunu göstermektedir. Bu gözlemin başka bir kanıtı da, bilim adamlarının siyaset kavramı için verdikleri birbirini tutmaz tanımlardır.

Gerçekten de, siyasalbilimcilerin bile, kendi bilimlerinin temel konusu olan siyaset hakkında ortak bir görüşe vardıkları söylenemez. Hepsi bunun bir uğraş (faaliyet) olduğu görüşündedir. Ama bu uğraşın nitelenmesine gelince, görüşler arasında uçurumlar açılmaktadır. Kimine göre siyasetin konusu *devlettir* (Prélot), kimine göre *yönetim ilişkisi* (Duverger). Kimine göre siyasetin belirleyici özelliği *meşru kabakuvvettir* (Weber), kimine göre belli *değerlerin başkalarına dayatılmasıdır* (zorla kabul ettirilmesidir-Easton). *İktidar* kavramını siyasetin merkezine oturtan kimi siyasalbilimciler, aynı zamanda, siyasetin amacının çatışan iktidar taleplerini *uzlaştırma* olduğunu söylemektedirler (Macridis), vb...

Kanımca, günlük yaşamda olsun, bilim dünyasında olsun, siyaset kavramının böyle ayırık tanımlara konu olmasının başlıca iki nedeni vardır. Birkez, toplumsal bir uğraş olan siyasetin içeriği ve biçimi toplumun biçim değiştirmesiyle birlikte dönüşmektedir. Ancak, ideoloji düzeyinde değişmelerin maddî düzeydekilerden çok daha yavaş olması, türlü anlamların aynı kavramın çatısı içinde birikmesine yol açmaktadır. İkincisi, siyaset gibi tüm toplumu kapsayan bir uğraşın türlü çıkarlarla karşılaşması kaçınılmazdır.

* Sözcüklerin güncel anlamlarını ortaya çıkarmak bakımından, bunların kökenleri fazla bir önem taşımaz. Buna karşılık köken, kavramın doğduğu çevrede toplum koşullarının aydınlatıcı bir yansıması olabilir. Örneğin, belki de siyaset sözcüğünün beşiğinde, at sahipliği ile yöneticilik, aynı kişilerde birleşmesi doğal olan niteliklerdi.

Siyasetin şu veya bu yönde olması, şu veya bu çıkar kümesi açısından çok ayrık sonuçlar yaratır. Bu bakımdan, her çıkar kümesinin, kendi yönünde olan bir uygulama biçimine «işte siyaset budur!» demesi doğaldır. Bilinçsiz de olsa, kaçınılmaz olarak bu kümelerden birine yakın olan bilimadamlarının da bu savlara bilimsel kılıflar geçirmeleri, toplumsal işbölümünde yüklendikleri görevin ayrılmaz bir parçasıdır.

O halde, siyaset kavramının doğru bir çözümlemesine ulaşabilmek için, sorunu hem tarihsel süreç içinde ele almak, hem de, bilimadamı olarak, çözülmek istenen sorunlara bunların aydınlatılmasında en fazla çıkarı olan toplumsal sınıf açısından bakmak gerekir. Doğa bilimlerinin yarattığı sorunlarla en ilgili sınıf, ortaçağın sonunda burjuvazi idi. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren ise, toplum bilimlerinin yarattığı sorunlarla en ilgili sınıf işçi sınıfıdır. O kadar ki, günümüzde, toplum bilimlerinin temel sorunlarını doğru koymak ve çözümlenmek, işçi sınıfı *iktidarının* hem varlığının, hem de süregitmesinin vazgeçilmez koşuludur. Dolayısıyla, toplum bilimlerinin temelinde, bilimsel gerçek ile işçi sınıfı arasında nesnel bir çıkar birliği vardır. Bilimsel olmak isteyen toplumbilimciler bu gerçeği görmezlikten gelemeler.

Siyaset bir uğraş olduğuna göre, tarih içinde bunun izini sürebilmek için, hiç olmazsa, ne türden bir uğraş olduğu hakkında bir ilk bilgi sahibi olmak zorunludur. En genel anlamda bile olsa, «neye» bakacağımızı bilmezsek, olaylar yığınınına ne kadar bakarsak bakalım, *hiç bir şey* bulamamamız kaçınılmazdır. İşte, bu ilk bilimsel aracı sağlamak için, bu aşamada, sadece bir varsayımsal çerçeve niteliğinde olmak üzere, benim de bir siyaset tanımı vermem zorunlu olmaktadır. Bilimsel yaklaşımın az önce belirtilen koşullarına bağlı kalarak önerebileceğim tanım şudur : *siyaset, belli bir üretim biçiminin varlığı ve gelişmesi için gerekli olan iktisat-dışı koşulları toplumsal çapta sağlama uğraşdır.*

Bu tanım, tarihsel olaylar yığınınını bilimsel anlamı olan bir soruşturmaya konu etmemize olanak veren bir «sorunsal» (*«une problématique»*) sağlamaktadır. Gerçekten de, bu tanımdan, birbirleriyle bağıntılı bir *soru-sorun dizisi* çıkarmak ve böylece bilimsel araştırma alanına bir *pusula* ile girmek olanaklıdır. Tanımımızdan çıkan soru-sorun kümesi veya sorunsal şudur :

Siyaset bir uğraş olduğuna göre, her uğraş gibi, onun da bir *konusu* (içerik ve kapsamı), bir *öznesi* (veya özneler kümesi) ve bir *biçimi* (araçları ve üslûbu) bulunması kaçınılmazdır. Tanım bize bunları nerede aramamız gerektiğini göstermektedir. Her tarih diliminde, karşımıza, egemen olan bir üretim biçimi çıkmaktadır. Belli bir üretim biçiminin varlığının korunması demek, onu oluşturan üretim güçlerinin aynı düzeyde, üretim ilişkilerinin de aynı nitelikte ve kapsamda tutulması demektir. Bunun geliştirilmesi ise,

üretim güçlerinin nicelik ve nitelikçe ileriye götürülmesi, üretim ilişkilerinin de etki ve kapsamlarının genişletilmesi demektir. İşte bütün bu uğraşların tümü, o tarih diliminde siyasetin somut içeriğini oluşturur. Siyasetin öznesi de yine egemen olan üretim ilişkilerince belirlenir. Siyasetin baş konusu üretim araçlarının geliştirilmesi ve üretim ilişkilerinin (ya da bunların hukuksal ifadesi olan mülkiyet ilişkilerinin) korunması ise, bu uğraşta, en çok, üretim araçlarının sahibi ve üretim ilişkilerinin egemeni durumunda bulunan sınıf (veya sınıflar kümesinin) söz sahibi olması doğaldır. Demek ki, siyasetin öznesi burada aranacaktır. Siyasetin biçimi de doğrudan doğruya üretim biçimine bağlıdır; çünkü, üretim güçlerinin genel gelişmişlik düzeyi siyasetin araçlarını da belirleyecektir. Öte yandan, siyasal uğraşın üslûbunun, bunun öznesine ve araçlarının niteliğine bağlı olduğu açıktır. Demek ki, yukarıda verilen tanımdan, siyasetin hem konusunu, hem öznesini, hem de biçimini aramamıza olanak veren bir anahtar kümesi çıkarsanabilir. Başta tanım vermekle güdülen erek de zaten bu kadardı.

TARİH BOYUNCA SİYASET

Bu aşamada, ne yerim ne de bilgim, yukarıdaki başlığın tam hakkını verecek ayrıntılı bir incelemeyi geliştirmeme olanak veriyor. Burada yapmaya çalışacağım şey, tarihsel gelişmeyi üretim biçimleri açısından inceleyenlerin ortaya koydukları belli başlı tarih dilimlerini kabaca ele alarak, yukarıda verdiğim varsayımsal siyaset tanımını sınamaktır. Açıktır ki, böylesine genel bir kuşbakışı ile şaşmaz bilimsel doğrulara ulaşmak olanaksızdır. O halde erek, verilen soyut tanımı elden geldiğince tarihsel gerçeğe «bulaştırmak» yoluyla, onun *somutlaşma yeteneğini* kabaca ölçmektir. Bu yeteneğin ulaştığı düzey, tanımın bilimsel geçerliğinin hem ölçütü, hem de ölçüsü olacaktır.

Tarihte süre ve kapsam olarak belirleyici bir yer tutmuş belli başlı üretim biçimleri şöyle sıralanabilir: vahşilik, barbarlık, kölecilik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm.* Aşağıdaki incelemede işte bu sıraya uyulacaktır.

A. Vahşilik :

Bilimin bugünkü verilerine göre, ilk insansı yaratıklar, aşağı yukarı,

* Asya-tipi üretim biçimi henüz yeterince belirginleştirilmediği için, bu genel sıralamada atlanmıştır.

İÖ 500.000 yıllarında yeryüzünde belirmişlerdir. Bunların çağdaş insanın biçimine gelebilmeleri için, yine aşağı yukarı, İÖ 35.000 yıllarını beklemek gerekmiştir. Öte yandan, bu yarım milyon yıllık dönem içinde dünyamızın coğrafyası da önemli değişikliklere uğramıştır. Onbinlerce yıl aralarla birbirini izleyen buzul çağları, dünyamızın ikliminde önemli etkiler yaratarak, insansı atalarımızı çevreleyen bitki ve hayvan örtüsünde köklü değişikliklere yol açmışlardır. Kısacası, vahşilik dönemi, insan türünün bugünkü biçimine ulaştığı, dünya coğrafyasının da yine aşağı yukarı bugünkü görünümüne geldiği yarım milyon yıllık bir zaman parçasını kapsamaktadır.

Ne ki, insanı insan yapan gelişme, ne dirimsel (biyolojik) evrime, ne de çevre koşullarına bağlanabilir. Burada belirleyici etken *toplumsal* evrimdir. Gordon Childe'in dediği gibi, «insan kendi kendini yaratmıştır». Gerçekten de, başlangıçta hayvanlarla ortak olan gereksinmelerini hayvanlardan ayırık yollardan, yani doğada (kendi doğası dahil) değişiklikler yaratan yollardan sağladığı içindir ki, insan insanlaşmıştır.

Kazıbilim (arkeoloji) alanında vahşilik döneminin karşılığı olan Yontma Taş Dönemi, kabaca, İÖ 8.000 yıllarında gerçekleşen tarımın keşfi ile noktalanmıştır. Adından da belli olduğu gibi, bu dönemin başlıca özelliği, çakmaktaşı yontularak elde edilen küçük taş araçların en önemli üretim aracı olmasıydı. Bunun yanı sıra, ağaçtan yapılan türlü sopalar, değnekler, vb. vardı. Bu ilk araçlar, insansıların adeta tırnaklarının ve kollarının bir uzantısı gibi idi. Çakma veya sürtme yöntemleriyle ateş yakılmasının öğrenilmesi ile, üretim güçlerinde çok önemli bir hamle gerçekleştirilmiş oldu. Pişirme sayesinde, beslenme olanakları çok genişledi. Ateş, ayrıca, ısınma ve aydınlanma sağladı. Böylece, daha soğuk iklimlere yayılma olanağı doğdu. Ateş, vahşi hayvanları uzak tutmanın bir çaresi de oldu. Ateşte uçları kavrulup yontulan değneklerden mızrak yapıldı ve bunun sayesinde av olanakları çok genişledi. İnsanlar ayrıca, mızrakla balık yakalamasını da öğrendiler. Balık peşinde koşmak için, taş baltalarla devirdikleri ağaçlardan kaba kayıklar yaptılar. Zamanla, öldürdükleri hayvanların sadece bir besin kaynağı olmadığını gördüler. Postlardan giysi, barınak ve hatta kayık yapmasını öğrendiler. Yağlar taş kandillere yakıt oldu. Kemikler ve boynuzlar, taş baltalarla kolayca istenen biçime girdiklerinden, türlü kesici ve delici araçlar, mızrak uçları, dikiş iğneleri, vb. yapmaya yaradılar. Bağırsaklar kurutularak sicim haline getirildi. Nihayet dişlerden, türlü süs eşyası, gerdanlıklar, bilezikler, vb. yapıldı. Ama, vahşilik çağının en büyük icatlarından biri ok ve yay oldu. Onun sayesinde, avlanma görece olarak çok kolaylaştı. Avlanma artık çok daha güvenilir bir besin ve geçim kaynağı oldu.

Bütün bu büyük ilerlemelere rağmen 500.000 yıllık vahşilik döneminin temel özelliği, günlük besin sağlamayı, atalarımızın tüm zamanını ve ça-

basını alan temel uğraş olarak korumuş olmasıdır. Yaşam olanaklarının son derece sınırlı olması, insanların küçük kümeler halinde büyük topraklara yayılmalarını ve sürekli göç halinde yaşamalarını zorunlu kılmıştır. İşbölümü son derece sınırlıdır ve sadece kuşaklarla cinsler arasındadır. Erkek avlanmakta, geri kalan işlerin tümü ise kadınlarca görülmektedir. Soy çizgisi anadan geçmektedir. Küme evliliği geçerli olmakla beraber, evrim, kan hısımlarının cinsel ilişkilerini giderek önleme ve böylece, dirimsel olarak daha dayanıklı bir ırk yaratma yönündedir. Yaşam kavgasının son derece sert olması, üretim-dışı uğraşlara fazla zaman bırakmamaktadır. Buna rağmen, vahşilik çağının sonuna doğru resim, oyun, müzik gibi uğraşların da belirdiğini görüyoruz.

Böylesi bir üretim biçiminin zorunlu kıldığı siyasal işler ne olabilir? Üretim güçlerinin, yani topluluk üyeleri ile üretim araçlarının korunması diye ortak bir sorun yoktur. Savaşla elde edilebilecek, zahmete değer bir ganimet olmadığından, topluluklararası ilişkiler genellikle barışçıdır. Savaş gibi takas da istisnaî ve arızîdir. Başlıca üretim aracı olan yontulmuş taşlar çok kolaylıkla yapılabilen, dolayısıyla taşınmaları ve korunmaları söz konusu olmamaktadır. Yapım teknikleri de herkesçe bilinmektedir. Bu genel yoksulluk, zorunlu olarak ortak mülkiyete dayanmaktadır. Ortada, herhangi bir insan kümesinin el koyabileceği bir üretim artığı yoktur. Dolayısıyla, görevi başkalarına buyurmak olan ve çalışmadan geçinen insanların varolması da olanaksızdır.

Görünüşe göre, böyle bir toplumda en önemli siyasal uğraş, göçtür. Ekonomi toplayıcılığa ve avlanmaya dayandığından, yani doğada hazır bulunan kaynaklara yöneldiğinden, durmadan bu kaynakları kovalamak zorunludur. Henüz çömlekçilik doğmadığından, yani su taşıma olanağı bulunmadığından, sulardan uzaklaşmamak gerekmektedir. Dolayısıyla, akarsuları veya göl kıyılarını izleyen sürekli bir göç söz konusudur. Ne ki, ne yöne gidileceğini kararlaştıran ayrı bir organ veya kişi yoktur. Topluluk bu en önemli siyasal kararı, âdeta bilinçsiz olarak, topluca ve kendiliğinden almaktadır. Topluluk bilincinde biriken deney gömüsü de, aynı biçimde, kuşaktan kuşağa yine «doğal» bir biçimde geçmektedir.

Başka bir deyişle, vahşilik döneminde, üretim biçiminin aynen *korunması* bakımından göç dışında önemli bir siyasal uğraş gözükmemektedir. Buna karşılık, üretim güçlerinin *geliştirilmesinin* zorunlu kıldığı önemli bir siyasal işlev vardır. O da, cinsel ilişkilerin düzenlenmesidir. Gerçekten de, bu dönemin büyük bölümünde insanlığın dirimsel evrimi henüz tamamlanmamıştır. Öte yandan, bu evrimin giderek daha dayanıklı bir ırk yapısı yönünde olabilmesi için, yakın kan hısımları arasında cinsel ilişkilerin önlenmesi zorunlu idi. Dolayısıyla, bu tür hısımların birbirleriyle birleşmelerini olanaksız hale

getiren evlilik kuralları, en önemli üretim gücü olan topluluk üyelerinin gelişmesi bakımından büyük önem taşıyordu. Demek ki, vahşilik döneminin ikinci büyük siyasal uğraş alanı *aile* ilişkileridir. Bu uğraşın tek merkezden yürütülmemesi ve bilinç yerine sihirle töreye dayanması, gördüğü işlev bakımından önemsizdir.

Sonuç olarak, vahşilik döneminde siyasal işlev henüz işbölümüne konu olmamıştır. Siyaseti toplumun tümü yapmaktadır. Belki üretimdeki cinsel temelli işbölümüne koşut olarak, göç yönlerini erkekler, evlilik düzenini kadınlar kararlaştırmaktadır. Ama bu «kararlar» bilinçli bir seçim temeline dayanmamakta, âdeta doğal olarak verilmektedir. Siyaset, toplumun öteki işleri içinde erimiş durumdadır.

B. Barbarlık :

İÖ 8.000 civarında, insanın dirimsel evrimi, en az yirmi bin yıldan beri artık tamamlanmıştı. Yani çağdaş insanın bedensel görünümüne ulaşmıştı. Çevresel evrimi ise tamamlanmak üzereydi. Gerçekten de, -örneğin son buzul çağının kapanıp eriyen buzların yükselttiği denizlerin İngiltere'yi ada haline getirmeleri için daha bin yıl geçmesi gerekmesine rağmen- yeryüzü, çok küçük ayrımlar dışında, bugünkü görünümüne ulaşmıştı. İklim koşullarında görülen yalpalamalar ise çok daha küçük ölçeklere düşmüştü. Bu yalpalamaların iyice durulması ve bugünkü iklim koşullarına ulaşılması için İÖ 500 yıllarını beklemek gerekecekti.

Yine de, bu ufak tefek değişikliklere rağmen, İÖ 8.000 yıllarından itibaren, insanlığın evriminde dirimsel ve çevresel etkilerin hemen hemen sıfıra indirildiği, toplumsal evrimin ise baştan sona belirleyici etken durumuna geldiği söylenebilir. Bu belirleme sürecinde, vahşilik döneminde ateş yakmasını öğrenmek ne denli önemli olduysa, barbarlık çağının açılmasında tarımın keşfi o denli önemli olmuştur. Tarım ve onun ayrılmaz parçası olan hayvancılıkla birlikte insanlar, artık doğanın hazır olarak sunduğu nesnelere almakla yetinmeyip, doğayı *işleme*, onu yeni nesnelere sunmaya zorlama yoluna girmişlerdir. Sonraki büyük gelişimin temelinde yatan olgu işte budur.

Vahşilik döneminde evcilleştirilen tek hayvan köpekti. Avcılara yardımcı oluyor ve buz üzerinde kızakların çekiminde iş görüyordu. Barbarlık döneminde ise, bir dizi hayvan -koyun, keçi, sığır, kümes hayvanları, vb- doğrudan doğruya ürünlerinden yararlanılmak üzere evcilleştirildi. Böylece, sürekli bir süt, yumurta, et, post, yapağı, boynuz, yağ, vb. kaynağı yaratılmış oldu. Hayvancılıkla birlikte, ilk kaba tarım yöntemleri de ortaya çıktı. Artık içine girilmiş olan Cilâlı Taş Dönemi'nin özelliği olan türden taş baltalarla, çapalarla ve dikim çukuru açmaya yarayan sopalarla yürütülen bu üretim, başlangıçta çok ilkel olmakla beraber, doğayı ürün vermeye zorladığı için, ilkede

devrimci idi. Tarım devrimi ile birlikte çömlekçilik de doğdu. Vahşilik döneminde örülen sepetler ve tahta çanaklar kil balçığı ile örtülünce su geçirmez duruma geliyordu. Zamanla, sadece örtünün iş gördüğü farkedildi ve böylece çömlekçilik başlamış oldu. Toprağın biçimlendirilip sertleştirilmesi tekniği öğrenildikten sonra, bunun tuğla yapımında da kullanılması kolay oldu. Kaldı ki, tarım ve hayvancılık, göçebeliği mevsimlik hale getirmiş, dolayısıyla, daha uzun oturulacak barınakların daha sağlam olarak yapılması zorunlu olmuştu.

Daha vahşilik döneminde, insanların yeryüzüne yayılması tamamlanmıştı. Barbarlık, üretim güçlerinde dev bir artış yaratarak, insan topluluklarının sayılarında büyük bir genişlemeye, görelî bir yerleşikliğe, köklü bir işbölümüne ve giderek artan bir servet birikimine yol açtı. En hızla biriken servet sürülerdi. Bunlarsa erkeklerin malı idi. Böylece, giderek ana soyundan baba soyuna geçildi ve her kadının daima tek bir erkeğe bağlı olması esasına dayanan yeni aile biçimlerinin temeli atıldı.

Böylesi bir toplumda siyasetin görevi nedir? Barbarlık çağında artık o yaygın yoksulluk aşılmış, servet birikimi başlamıştır. Dolayısıyla savaşlar da cazip hale gelmektedir. Gerçekten de, ok-yay-mızrakla avlanmaya gitmekten se, komşu kabilelerin sürülerini, birikmiş tahıllarını, vb. çalmak daha kolay bir geçim yoludur. Bunun sonucu olarak, barbarlıkla birlikte *savunma* önemli bir siyasal uğraş haline gelmiştir. Öte yandan, hayvanlara otlak bulmak ve hızla tükenen toprakları dinlendirebilmek için, göç hâlâ önemli bir siyasal işlev durumundadır. Üstelik artık bir ölçüde bilinçli hale gelmiş, iklim koşulları hakkında yüzyıllarca süregelen deneyimlerin aydınlattığı düzenli bir uğraş olmuştur. Bazı kabilelerin daha çok hayvancılığa, bazılarının ise daha çok tarıma önem vermeleri, kabilelerarası *alışverişi* zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla, takas da barbarlık çağının önemli bir siyasal uğraşı olmuştur.*

Barbarlık çağında dirimsel evrim çoktan tamamlanmış bulunduğuna göre, aile ilişkilerinin düzenlenmesi, vahşilik döneminde olduğunun aksine artık üretim ilişkilerini geliştirici bir rol oynamıyor. Ama, bugüne kadar görülen bütün üretim biçimlerinin ortak olarak sahip oldukları bir özellik barbar toplumda da var. O da, tam otomasyona geçilmediği sürece, en önemli üretim gücü olan insanın devamlı üremesini sağlama zorunluğu. İşte bu bakımdan, üremeye çerçevesiz eden kurum olan *ailenin* düzenlenmesi, siyasetin değişmez bir işlevidir.

* Takasın siyasal bir işlev olmasının nedeni, kabileden kabileye yürütülmesi, yani özel bir uğraş niteliğinde olmamasıdır.

Ne ki, tanıma göre, siyaset, üretim biçiminin korunması ile yetinmez; onu geliştirmek ödevini de taşır. Üretim güçlerini artırmanın bir yolu savaş olduğuna göre, sadece savunma değil, ama *saldırı* da siyasal bir iştir.

Vahşilik döneminde olduğu gibi, barbarlık döneminde de toplumsal iş-bölümü henüz siyaseti ayrı bir işkolu haline getirecek derecede gelişmemiştir. Öte yandan, servet birikimi, aylak bir sınıfı sürekli olarak yaşatacak ölçülere daha ulaşmamıştır. Ama, siyaseti, -en önemli üretim aracı olan sürülerin sahibi olarak ve aile reisi olarak -*erkeklerin* tekelinde bir iş haline getiren eğilim belirginleşmeye başlamıştır.

C. Kölecilik :

Tarihçilerin «antik çağı» dedikleri kölecilik dönemi, barbarlık döneminde görülen gelişmelerin belli bir nicelik düzeyine ulaşmasının sonucudur. İÖ 4.000 yıllarında, alüvyonlu topraklarda tarımın çok verimli olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece, Dicle-Fırat, Nil ve İndüs ırmaklarının ağızlarına yakın bölgelerde, toprak her yıl kendiliğinden yenilediği için, artık onu dinlendirme gereğini duymayan yerleşik toplumlar belirmiştir. Aynı zamanda insanlık, araçları için kullandığı hammaddede çok önemli bir sıçrama yapmış ve maden çağına geçmiştir. Yaygın olarak ilk kullanılan maden tunçtur. Bakır ve kalay karışımından oluşan tunç, zor elde edilen ve dolayısıyla herkesin ulaşamayacağı bir madendi. Daha önce servet biriktirebilmiş olanlara yaradı. Madenî araçlar bunların servetlerini daha da artırırken, tunç silâhlar servet sahiplerine askerî üstünlük de verdi. Üretim araçlarındaki gelişme ve yerleşik tarıma geçiş, belli yerlerde görece olarak büyük yoğunlukta nüfus kitlelerinin birikmesine yol açtı. Bu da, kitlelerin birliğini ve yönetimini sağlayacak ortak bir organın doğmasını gerektirdi. Böylece, tunç çağı ile birlikte *devlet* de ortaya çıktı. O günden sonra da devlet, siyasal uğraşın en belirgin kurumsal öznesi olarak kaldı.

Ama *kurumsal* bir özne olarak ortaya çıkan devletin arkasında, uygulamada, kimler vardı? Başka bir deyişle, siyasetin gerçek öznesi kimdi? Bunun da cevabı antik çağın üretim biçiminde yatmaktadır.

İnsanlığa *uygarlığı* getiren bu üretim biçiminin en önemli özelliği, artık geçinmek için çalışması zorunlu olmayan bir aylak sınıfı besleyebilecek bir zenginlik düzeyine ulaşmış bulunmasıydı. Uygarlığa olanak veren şey de zaten, üretimden kurtulup sanat, kültür gibi uğraşlara zaman ayırabilecek bir kümenin doğmuş olmasıydı. Bu küme, üretim araçlarına sahip olduğu için çalışmadan geçinebiliyordu. Yani uygarlığın temeli *sınıf* bölünmesi oldu. Vahşilik döneminde, aç kalan insanlar başkalarını yiyebiliyordu; ama emek üretkenliğinin son derece düşük olması nedeniyle onları kendi hesabına çalıştırmıyor, yani sömüremiyordu. Barbarlığın getirdiği görece bolluk, yamyamlığı

iktisadî bir yöntem olmaktan çıkardı. Ama zamanla bu bolluğun belli ellerde birikmesi, yani özel mülkiyetin yaygınlaşması, insanları yemek yerine onları ölmeyecek kadar besleyerek kendi hesabına çalıştırmak olanağını getirdi. Önce savaş esirleri, sonra da kabile üyeleri arasında yoksullaşanlar özgürlüklerini yitirdiler. Böylece, uygarlığa girilmesi ile birlikte, toplum, köle sahipleri ile köleler arasında bölünmüş duruma geldi.

Köle sahipleri aynı zamanda sürülerin ve büyük toprakların sahibi idiler. Bu birikmiş servetin dış ve iç saldırılardan korunması en çok onları ilgilendiriyordu. Öte yandan, en gelişmiş silâhların yapıldığı tunç, pahalı bir madendi. Yoksullar bunu zaten edinemezlerdi. Böylece, tunç silâhlar da zenginlerin tekeline girdi. Toplumun düzenini ve birliğini korumak, zenginleri yoksulların saldırılarından korumakla eş anlama gelmeye başladı. Sonuçta devlet, silâhlanmış egemen sınıfın toplumun tümünü kendi anlayışına göre düzenleme aracı olarak ortaya çıktı. Demek ki, devletle birlikte, siyasetin gerçek öznesi egemen sınıf oldu.

Ama acaba, bu sınıf, devlet işlerini kendi eliyle mi görüyordu? O dönemde, en önemli devlet uğraşı, savunma, saldırı ve asayişti. Yani içte ve dışta kural *savaştı*. Ne ki, savaş, hem egemen sınıfların kendileri için hiç sevmedikleri bir uğraş, hem de bir yerde bireysel yetenek işidir. Zenginlikle, cesaretin, ataklığın, dövüşçü kurnazlığının, dayanıklılığın, vb. birlikte gideceği yolunda bir kural da yoktur. Dolayısıyla, egemen sınıf, devlet işlerini kendi hesabına yürütecek bir kâhya-komutanlar katmanına gerek duymuştur. Ama bir kez ortaya çıktıktan sonra, elinde silâh tutan bir kâhyanın efendisine az çok direktmesi ve kendi çıkarını öne sürmesi kaçınılmazdır. Gerçi çok ileri gidemez. Çünkü suyun başını tutmuş olan egemen sınıf, daima yeni silâhlar ve silâhşörler satın alarak şırmarmaya başlayan eski kâhyaları yola getirme olanağına sahiptir. Onun için, bu çekişmenin belli bir sınır içinde kalması zorunludur. Sonuçta, siyasetin toplumsal işbölümünün bağımsız bir kolu haline gelmesi ile, daha başından itibaren *çifte bir özne*, bu uğraşın sahibi olmuştur. Birincisi, egemen sınıf, gerçek öznedir; ama görünürde yoktur. İkincisi, yöneticiler («siyaset adamları», «devlet adamları», vb) sahnenin önündeki öznedirler; ama ipleri egemen sınıfın elindedir.

Siyasetin ayrı bir işkolu haline gelmesi, toplum içinde siyasal işlerin çok artmış bulunmasının göstergesidir. Bu işler nelerdir? Vahşilik ve barbarlık dönemlerinin aksine, uygarlık yerleşikliğe dayandığına göre, toplumda göç diye bir siyasal iş kalmamıştır. Öte yandan, barbarlık çağında toplumun tümü adına yürütülen alışveriş, uygarlıkta özel bir iş haline gelmiş, yani siyasal niteliğini yitirmiştir. Buna karşılık, barbarlık çağında önem kazanan siyasal uğraşlardan savunma ve saldırı, yani *savaş*, kölecilik döneminde bu önemini aynen

korumaktadır. Üstelik, kölecilik, dış savaşa bir de iç savaşı veya onun öteki yüzü olan *asayişin* korunmasını eklemiştir. Sınıflı toplumlarla birlikte, *asayişin* korunması, bütün üretim biçimlerinde, siyasal uğraşın en önemli işlevlerinden biri haline gelmiştir.

Alüvyonlu topraklarda yerleşik tarıma geçilmesi, üretimin merkezî bir örgüt buyruğunda yürütülmesini zorunlu kılmıştır. Gerçekten de, üreticilerin ve ürünlerin taşkınlardan korunabilmesi için, hangi toprakların hangi tarihlerde ekileceğinin, ürünün ne zaman toplanacağına, ne kadarının tohumluk olarak alıkonacağına, vb bir merkezden kararlaştırılması zorunlu idi. Devlet bunu, iklim koşullarının, ırmağın devinim kurallarının yüzyıllar boyunca gözlenmesi sonucu elde edilen bilgiler ışığında kararlaştırıyordu. Demek ki, böyle bir düzende *ekonominin merkezden yönetimi* de siyasal bir görevdi. Ayrıca, bu bilgilerin toplanması ve saklanması yazıyı gerektiriyordu. Böylece, İÖ 3.000 yıllarında, en eski uygarlığa beşiklik etmiş olan Mezopotamya'da, Sümer Devleti'nde yazının da ortaya çıktığını görüyoruz. Yazı ayrıca, devlete -ve dolayısıyla, egemen sınıfa- borçlanmaların kaydını tutmaya yarıyordu. Yani yazı ve hesap, hem üretim güçlerinin, hem de üretim ilişkilerinin süregitmesinin aracı idi. Böylece, *yazı ve hesap* hizmetinin topluma sunulması -bu iş genellikle rahipler katmanı görüyordu- önemli bir siyasal iş haline gelmişti.

Daha sonra, üretim güçlerinde yer alan yeni gelişmeler, özellikle İÖ 2.000 yıllarında sabanın keşfi ve hayvan gücünün tarımda kullanılması, ırmak kıyılarından uzak, sadece yağmurla sulanan topraklarda da tarıma olanak açarak, devletin ekonomiyi yönetmesi işlevini gereksiz hale getirdi. Aynı şekilde, İÖ 1.300 yıllarında basit abecelerin yaygınlık kazanması, yazı ve hesap işlerini devlet tekelinden çıkardı ve böylece, siyasal niteliklerine son verdi.*

Barbarlık çağı tartışılırken, *aile* ilişkilerinin düzenlenmesinin siyasetin sürekli bir işlevi olduğu belirtilmişti. Bunu kölecilikte de aynen buluyoruz. Ancak, uygarlıkla birlikte, bu düzenlemenin hukuk aracılığı ile yapılmaya başlandığını görüyoruz. İlk kanunnameler bu dönemde ortaya çıkıyor. Böylece, medenî hukukla başlayarak, tarih boyunca hukuk gelişmiştir. Demek ki, kölecilikten itibaren *hukuk hizmeti* (düzenleme ve yargılama) de siyasetin görev alanına giriyor.

* Görüldüğü gibi, bir kez devlet doğduktan sonra, artık «siyasal» olmanın vazgeçilmez koşulu, devletle ilişkili bulunmaktır. Çünkü, başlangıçta verilen tanımda yer alan «toplumsal çapta» olma niteliği somutta artık «devlet eliyle» anlamına gelmektedir.

Daha barbarlık döneminde takasın geliştiğini ve alışverişin uygarlık çağında son derece yaygın hale geldiğini biliyoruz. Bu yaygınlık sonucunda, bazı mallar diğerlerinin değer ölçüsü haline geldi, yani para işlevi görmeye başladı. Zamanla, nesnel özellikleri nedeniyle bu işlevi değerli madenler yüklendi. Nihayet, İÖ 800 yıllarında, devlet belli bir maden niceliğine belli bir değeri hukuken bağlamak ve güvence altına almak suretiyle madenî parayı yarattı. Bu çok büyük bir hizmetti. Bununla antik üretim biçiminin büyük bir yaygınlık kazanması ve olağanüstü bir gelişme göstermesi sağlanmış oldu. O zamandan beri de devlet daima para basmıştır. Böylece *para basma* da siyaset alanına girmiştir.

Uygarlığın başlamasından sonra devletlerin çoğalması ile birlikte, yalnız savaş değil, ama diğer *devletlerarası ilişkiler* de siyasetin işlevlerine katılmıştır. Yani toplumsal işbölümünde «diplomasi»ye de yer açılmıştır. Öte yandan, para ekonomisinin yaygınlaşması, *ulaştırma* ve *haberleşme* hizmetlerinin de tüm toplum adına, yani siyasetçiler eliyle görülmesini zorunlu kılmıştır.

Köleciliğin temeli olan üretim güçlerinin gelişmesinin ve üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasının diğer bir sonucu da, siyasetin *araçlarını* ve *üslûbunu* etkilemek olmuştur. En önemli siyaset uğraşlarından birinin savaş olduğu daha önce belirtilmişti. İÖ 1.200 yıllarından itibaren demir çağına geçilmiş olması, savaşı ve dolayısıyla siyaseti çok daha demokratikleştirmiştir. Bunun nedeni, tuncun aksine demirin bol olması ve ucuza malolması idi. Böylece etkili silâh kullananlar çoğalmış, egemen sınıfların siyasal iktidar üzerindeki etkileri daha dolaylı yollardan geçme durumunda kalmış, devlet biçimleri arasında krallıkların yanı sıra köleci cumhuriyetler de boy göstermeye başlamıştır. Öte yandan, demirin saban yapımında kullanılması, refahın tabanda çok daha yaygınlaşmasına yol açmış, çok daha fazla insanın üretim dışında kalmasına ve böylece, büyük ordularla donanmaların kurulmasına olanak vermiştir. Bunun sonucunda devletlerin boyutları büyümüş, teknik ve kültür alışverişi yaygınlaşmıştır. Devlet boyutlarının büyümesi, merkezden yönetici atama yönteminin doğmasına da yol açmış, siyasetin bugünkü biçiminin ilk nüvesi olan bir yönetim örgütü yaratmıştır. Nihayet, zanaat ile tarım arasında işbölümünün gelişmesi, ticaretin gelişip kentleri yaratması, insan ilişkilerinin yoğunlaşması ve ayrıntılaşması, refahın ve bilginin yaygınlaşması, bugün «uygarlık» adı verilen ve insanların giysilerinde, tavırlarında, kültürlerinde, binalarının mimarilerinde, yazılarının üslûbunda, hitap tarzlarında vb yansıyan bir dizi biçimsel gelişmeye yol açmış, dolayısıyla da, kaçınılmaz olarak, siyasal uğraşın büründüğü biçimlere de damgasını vurmuştur. Bundan dolayıdır ki, soruna bu yönden bakıldığında, nesnel ve düşünsel tüm üretim güçlerinin genel gelişme düzeylerinin, siyasal uğraşın *biçimini* belirledikleri açıktır.

Ç. Feodalizm :

Feodalizmde üretim güçleri kölecilikten daha ileri bir düzeydedir. Üretimde, hayvan gücünün yanı sıra, su ve rüzgâr gücü kullanılmaktadır. Böylece, değirmenler gibi, gücünü doğadan alan basit motorlar yapılabilmektedir. Aynı gelişme sayesinde, insanın beden gücü, en önemli enerji kaynağı olmaktan kurtulmuştur.

İşbölümünün gelişmesi ve kökleşmesi türlü üretim dallarında uzmanlaşmayı desteklemiş, giderek her dalda daha etkili üretim araçları üretilmiştir. Bunun sonucunda, insanların becerileri de incelmış ve hassaslaşmıştır. Bu görece incelmeye insanların düşünce yapısında da yansımıştır. Böyle bir düzende, çalışan sınıfları salt kaba kuvvetle boyunduruk altında tutmak olanaksızdır. Bu gerçek, feodal siyaset için olağanüstü önemde sonuçlar yaratmıştır.

Feodal düzenin temeli, zincirleme bir kulluk dizgesidir. Birinci bey, kraldır. Onun kulları olan büyük beylerin de kendi beyleri vardır. Yine bu beylerin kulları, başka kulların beyleridir. En alt basamakta ise, kimsenin be-yi olmayan toprakkulları (serfler) vardır. Ama bunlar köle değildir. Bey topraklarında hizmet etmedikleri zamanlarda, kendi topraklarını işleyerek geçirirler.

Feodal kuruluşa yol açan önemli etkenlerden biri barbar saldırılarıdır. Feodal toplumlar, genellikle, barbar istilâsına uğramış köleci toplumlardır. Bu istilâ, eski toplumsal yapıyı içine kapanık ufak birimlere bölmüş, piyasa ekonomisini yıkmış, her ufak birimin başına istilâcı barbarların eski bir komutanını getirmiş, bunları da yerel iktidarlarını sürdürürebilmek için genel asayişsizlik içinde kendi uyruklarına özgü güvenlik adacıkları yaratmak zorunda bırakmıştır.

Böylesi bir toplumda üretim güçlerinin korunması, herşeyden çok, toprakkullarının dış saldırılardan korunması demektir. Demek ki, *savunma* yine önemli bir siyasal işlevdir. Devletin doğuşundan itibaren süregelen diğer bir önemli siyasal işlev de *asayişin* korunmasıdır. Siyasetin değişmez işlevi olan *ailenin* düzenlenmesi de eski önemini korumaktadır.

Buna karşılık, merkeziyetçiliğin ortadan kalkması, siyasetin öteki bazı işlevlerine son vermiştir. Ayrıca, piyasanın kurumması ile, ulaştırma ve haberleşme hizmetlerini sağlama gereği de kalmamıştır. Ancak, ilkel bir alışveriş için dahi zorunlu olan *para basma* işlevi devam etmektedir. Öte yandan, genel piyasa ilişkilerinin yok olması, genel yazılı hukuk kurallarını da gereksiz hale getirmiştir.

Ne ki feodalizm, o zamana kadar temel önem taşımayan bir siyasal işlevi son derece geliştirmiştir. O da *ideolojik* işlevdir. Gerçekten de, feodal

düzenin özü olan kulluk zincirini, yukarıda da belirtildiği gibi, salt kaba kuvvetle sürdürmek olanaksızdı. Feodalizmin hüküm sürdüğü ortaçağda, yöneticilerin ellerindeki silâhlar kitleleri boyunduruk altında tutmak için son derece yetersizdi. Oysa üretim güçlerindeki gelişme, kitleleri, kölelik dönemi ile kıyaslanamayacak ölçüde uyandırmıştı. Feodal ilişkilerin sürebilmesi için ideolojik bir etkenin bulunması kaçınılmazdı. Bunun en etkili somut biçimi *din* olmuştur. Feodal siyasetin, feodal düzene en büyük hizmeti din sunuculuğudur. Ama ideolojik hizmet bundan da ibaret kalmamıştır. Kulluğu sürdürmeye yönelik «saygı kuralları», tepeden tırnağa toplumun her kesiminde egemen kılınmış böylece iktisadî sömürü sağlam bir güvenlik çemberine kavuşturulmuştur.

Merkeziyetçiliğin zayıflaması ile siyasetin *devletlerarası ilişkileri* yürütme işlevi de zayıflamıştır. Ama devletler varlıklarını korudukları için, bu işlev de bir ölçüde süregitmiştir. Ayrıca, feodal düzende, devletin dışında bir dinsel güç bulunduğu hallerde -örneğin Avrupa'daki papalık- geleneksel diplomatik işleve bir de bu dış dinsel güç ile ilişkileri düzenleme işlevi eklenmiştir.

D. Kapitalizm :

Feodal düzenin bağrında piyasa ekonomisinin yeniden canlanması, tüccar sınıfının gelişmesine, kapitalist üretim biçiminin doğmasına yol açmıştır. İnsan, hayvan, rüzgâr, su gibi doğada hazır bulunan güç kaynaklarına, buhar gibi üretilmiş güç kaynaklarının eklenmesi *makineleşmeyi* olanaklı kılmış ve böylece, üretim güçleri tarihte eşi bulunmayan dev adımlarla gelişme sürecine girmiştir.

Üretim güçlerinin ulaştığı bu düzeyde üreticilerin «özgür» olmaları zorunlu idi. Kabakuvvetle (kölecilik) veya ideoloji ile (feodalizm), bunları zapt etme olanağı bulunsaydı bile, bu tür boyunduruklar altına sokulan üreticiler üretim araçlarının artık gerektirdiği düzeyde, üretken olamazlardı. Demek ki, üreticilerin özgürlüğü teknik bir zorunluktur. Öte yandan, sınıflı toplumların belirlediği uygarlık çağından beri daima üretim araçlarının sahibi olan ve çalışmadan geçinen bir sınıf vardı. Üreticiler, artık zorlandıkları için veya -yeni egemen sınıf olan- kapitalistlere saygı duydukları için değil, ama geçinebilmelerinin zorunlu koşulu olarak, üretim araçları sahiplerine kendi çalışma güçlerini günün belli saatleri için «özgürce» kiralamak zorunda kaldılar. İşte bu ilişki kapitalist üretim biçiminin özüdür. Başka bir deyişle kapitalizm, pazar ilişkilerinin sadece ürünleri değil, ama bizzat üreticileri de kapsadığı bir düzendir. Yani *pazar*, kapitalizmin belirleyici ilişki türüdür.

Böyle olunca, kapitalizmin egemen sınıfı olan burjuvazinin yürüttüğü siyaset de, herşeyden çok bir pazar siyaseti olacaktır. Gerçi siyasal işlevin, birçok düzen için ortak olan *savunma, asayiş, ailenin düzenlenmesi, para basma*

gibi artık gelenekselleşmiş türleri, kapitalizmde de süregelmektedir. Ancak, burjuva siyasetinin belirleyici özelliği bir pazar siyaseti olmasıdır. Bu ne demektir?

Pazara yönelik uğraşın ilk ereği iç pazarı genişletmek olacaktır. Onun için burjuva siyaseti, malların ve insanların dolaşımını engelleyen her türlü feodal imtiyaz ve vergi duvarının amansız düşmanıdır. Burjuva siyasetinin bu yönü adeta bir «tesviye», bir tekdüzeleştirme işidir. Ekonominin gerekleri karşısında, bütün engelleyici hukuk düzenlemeleri yıkılır. Lonca tipi örgütler dağıtılır. Emekgücü, «usta»ların, «ağa»ların, hatta aile «baba»larının boyunduruğundan sökülüp «özgürleştirilir».

Pazara yönelik uğraşın ikinci yönü dışa dönüktür. Gelişen ekonomiye hammadde sağlayacak ve işlenmiş ürünlerine pazar olacak yeni ülkeler gerekirse zorla «açılır». Dünyanın hemen hemen tümü sömürgeleştirilir. Bunun için gerekirse başka sömürgeci güçlerle savaşılır. Göreli olarak zayıf düşenlere «açık pazar» anlaşmaları dayatılır. Buna karşılık, gerektiği hallerde iç pazar dışa karşı korunur. Kısacası, burjuva siyasetinin ilk temel ilkesi, *pazarın genişletilmesi ve güvence altına alınmasıdır*.

Ama pazarın gerektirdiği siyasal hizmetler bunlardan ibaret değildir. Pazarı köstekleyen hukuk ve töre duvarlarını yıkmak, onu geniş ve sağlam boyutlara kavuşturmak yetmez. Pazarın işlerliğini sağlamak için, *ulaşım* ve *haberleşme* hizmetlerinin de geliştirilmesi gerekir. Onun için burjuva devletin ilk ödevlerinden biri, yol yapmak ve haberleşme araçlarını geliştirmektir.* Öte yandan, alışverişin saltanat sürdüğü yerde *ölçü standartlarının* saptanması ve pazarın her yanında egemen kılınması temel bir önem taşır.

Ne ki, maddî-tekniik hizmetlerin yanı sıra, pazarın siyasetten beklediği başka hizmetler de vardır. Rekabetin kural olduğu yerde, rekabeti düzenleyecek, -aynen ölçü araçlarında olduğu gibi, onu «standartlaştıracak»- bir *hukuk dizgesine* gerek vardır. «Haksız» rekabetin önlenmesi için, ticaret yasaları gerekmektedir. Herşeyin özel mülkiyete konu olduğu bir düzende, özel mülkiyeti korumaya yönelik ceza yasalarına gerek vardır. Nihayet, özel mülkiyetin bu ölçüde yaygınlaşmasının kaçınılmaz olarak yol açtığı sayısız anlaşmazlığı çözecek, her somut durumda «gerçek mülk sahibi»ni saptayacak, ayrıca özel mülkiyete uzanacak elleri kırarak bir adliye ve zabıta dizgesine gerek vardır.

* Doğaldır ki, ender olarak görüldüğü gibi, bu hizmetleri özel girişimciler karşılamayı üstlenirse, bunlar siyasal işlevin konusu olmazlar.

Bütün bunlara ek olarak, üretim güçlerinin son derece gelişmesi ve üretim aygıtının yine son derece karmaşıklaşması, emekgücünün yaygın bir biçimde eğitilmesini ve ayrıca, büyük sayıda yönetici yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Böylece *eğitim* de siyasal işlevin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasına gelmesi, siyasal işleve yeni yükler bindirmiştir. Tekelci devlet kapitalizmi düzeninde, devlet aygıtı doğrudan doğruya üretim sürecine sokulmuştur. Ekonomi için zorunlu olan ama kâr getirmeyen üretim dalları devlete yüklenmiştir. Öte yandan devlet, daralan talebi dengelemek için piyasaya *alıcı* olarak atılmıştır. Kısacası devlet ekonomiyi hukuk araçlarıyla dıştan düzenlemekle yetinmemekte, iktisat araçlarıyla ekonomiye bizzat müdahale etmektedir. Böylece, emperyalizmle birlikte, siyaset, tunç çağından beri terkettiği *ekonomiyi merkezden yönetme* işlevine yeniden dönmüş ve giderek de bunu pekiştirmiştir.

E. Sosyalizm :

Sosyalizmde, işçi sınıfı ile müttefikleri siyasal iktidara sahip olmakta, üretim araçlarının mülkiyeti ise kamuya geçmektedir. Bu düzende pazar artık egemen değildir. Dolayısıyla devletin bu egemenlik uğruna gerçekleştirdiği hizmetlere artık gerek kalmamıştır. Buna rağmen siyasetin yükü daha da artmıştır.

Birkez, burjuvazinin ve artakalmış feodallerin ellerindeki *üretim araçlarının kamuya maledilebilmesi için devlet gücüne* gerek vardır. Bu hem maddî güç, yani zorlama, hem de düzenleyici güç, yani hukuk, biçiminde olacaktır.

İkincisi, yeni doğmuş olan bu kamu mülkiyetinin iç saldırılardan korunabilmesi için bir *hukuk, adalet ve zabıta* dizgesine gerek vardır. Üçüncüsü, yeni düzenin emperyalizmin dıştan saldırılarına karşı da korunabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, siyasetin geleneksel *savunma* işlevi sosyalizmde özel bir önem kazanmaktadır.

Dördüncüsü, sosyalizmin süregitmesi ve gelişmesi, üretim güçlerindeki gelişmeye doğrudan doğruya bağlıdır. Bu gelişmeyi bir *plan* aracılığıyla merkezden yönetmek de siyasetin işidir.

Beşincisi, sosyalizm sadece gelişmiş üretim güçleri gereksindiğinden değil, ama sınıfsız bir toplumu erek edindiğinden, bu toplumu kuracak *yeni tip bir insan* yaratmak zorundadır. Bu bakımdan, siyasetin geleneksel olarak yüklenildiği *aile* ilişkilerini düzenleme işi, burada yine özel bir önem kazanmaktadır. Bireyin yetiştiği ilk ocak olan aile «özgürleştirici» bir rol oynayacak biçimde düzenlenmelidir.

Nihayet, bireyin yetişmesinde ikinci önemli basamak olan *eğitim* kurumu, giderek artan bir önem kazanacaktır. Sosyalizmin gelişmesinin koşulu olan çok yönlü, yetenekli, kendisiyle ve çevresiyle barışık yeni tip insan, bilinçli ve sürekli bir eğitim çabasının ürünü olacaktır. Demek ki, eğitim, geleceğin siyasetinin en önemli işlevi olmaya adaydır.

SONUÇ :

İnsanlığın gelişme aşamalarına şöyle genel olarak bir göz gezdirmek dahi, kanımca, başlangıçta verilen siyaset tanımının ne kadar kolay somutlaşmaya, «etlenmeye» uygun olduğunu göstermeye yetmiştir. Siyasetin öznesi ve biçimi ile ilgili olarak söylenenlerde fazla bir yenilik yoktur. Gerçekten de, marksist literatürde siyasetin *öznesi*, marksizm-dışı literatürde de siyasetin *biçimi* konusunda oldukça doyurucu bilgi yığılmıştır. Bu denemenin esas katkısı siyasetin *konusu* ile ilgili olarak söylenenlerdedir.

Siyaset, belli bir üretim biçiminin gereklerini toplum çapında karşılayan iktisat-dışı bir uğraş olarak tanımlandınca, her tarih döneminde hangi eylemlerin siyaset kavramına sokulup sokulmayacağı açıklıkla belirlenebilmektedir. Daha önemlisi, bu eylemlerin ne ölçüde «haklı» oldukları, yani egemen üretim biçiminin gereklerine ne ölçüde uydukları saptanabilmektedir.

Siyaset kavramının bu biçimde belirlenmesi, bu alanda ötedenberi süregelen bazı karışıklıklara da son verebilecek niteliktedir. Örneğin, siyasetin öznesi egemen sınıf olunca, devletin ezilen sınıflara bir ölçüde de olsa hizmet etmesi açıklanamıyordu. Oysa ezilen sınıflar en önemli üretim gücü olarak düşünülürse, tanımımızdan, bunları korumanın ve geliştirmenin siyasal uğraşın asal ödevlerinden olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha soyut bir biçimde belirtmek gerekirse, sorun böyle konunca, siyasal uğraşın üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi olduğu gibi yansıttığı, dolayısıyla kendisinin de çelişkili olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olunca da, tarihin birçok döneminde birçok sınıf siyasetinin kendi açısından niye böylesine «tutarsız» olduğu açıklanabilmektedir. Görünüştaki tutarsızlığın temel nedeni, her egemen sınıfın sadece kendine değil, herşeyden çok kendi *üretim biçimine* hizmet etmek zorunda olmasıdır.

Aynı şeyi başka sözlerle belirtmek gerekirse, siyaset, üstyapının en etkili bölümü, altyapıyı doğrudan doğruya etkileyen bölümü olarak tanımlanabilir. Yahut siyaset, altyapının kullandığı üstyapısal araçlardır, da denebilir. Soruna böyle yaklaşıldığında siyaset, altyapı ile üstyapı arasındaki karşı-

lıklı etkileşmede *taraf* olan üstyapı bölümüdür. Üstyapının sadece «yansıma» olan geri kalan bölümü ise *ideolojidir*.*

Ankara, 9 Şubat 1976

* Dipnot kullanmayışıımı, daha doğrusu kural olarak kaynak belirtmeyişıımı yadırgamış olanlar için bir açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Böylesine genel düzeydeki bir denemede, başlıca iki türden bilgi vardır. Tarih aşamaları, üretim biçimleri, vb konulardaki türden bilgiler; bir de, özgün açıklamalar. Artık insanlığın olarak kültürü haline gelmiş olan birinci türden bilgiler için kaynak göstermek, bana gereksiz bir «bilgiçlik» gibi görünmektedir. İkinçiler ise, dediğim gibi kendileri kaynak olmayı uman özgün açıklamalardır.